

Svensk demokrati föddes i Borekulla

Den lilla röda stugan i Borekulla i Landa är en historisk plats. Där stod faktiskt den svenska demokratis vagga. Den 21 september 1848 bildade där F O Nilsson Sveriges första frikyrkliga församling efter en dopförrättning i havet vid Vallersvik. Därmed bröt han mot det statliga religionsmonopolet, vilket sedan blev banbrytande för folkrörelserna i Sverige.

*Borekullastugan där Sveriges första baptistförsamling bildades den 21 september 1848.
Foto: Kerstin Löfgren.*

I mitten av 1800-talet befann sig Europa i uppror. Det som historikerna uppmärksammade mest var det kommunistiska manifestet som gavs ut 1848 författat av Marx och Engels – två skrivbordsrevolutionärer i London. Detta blev som bekant upphov till en våldsam historia.

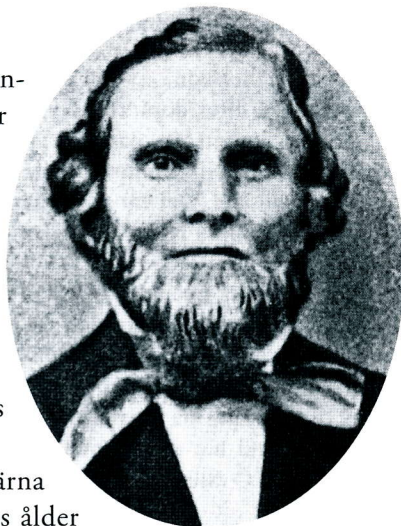
Men ett annat uppror som faktiskt fick betydligt större betydelse för den svenska samhällsutvecklingen var en tyst och fredlig handling natten till den 21 september 1848 i Vallersvik i Landa socken. Detta uppror har nästan inte ägnats någon uppmärksamhet alls av våra historiker.

Skyddade av mörkret vadade sex personer ut i havet. Den danske baptistpredikanten A P Förster var en av dem och han döpte de andra fem. Detta var de första baptistdopen i Sverige. Gruppen smög sig sedan någon kilometer inåt land och samlades i stugan i Borekulla och där grundades Sveriges första baptistförsamling. Detta var ett brott mot Svenska Kyrkans religionsmonopol men det banade sedan vägen för folkrörelserna i Sverige. Folkrörelsernas uppbyggnad har sedan utgjort mönster för vår moderna demokrati. Eldsjälen bakom detta uppror var Fredrik Olaus Nilsson.

Fick tidigt klara sig själv

Fredrik Olaus Nilsson föddes på Vendelsö utanför Värös kust den 28 juli 1809. Fadern var välbeställd skeppare men missbrukade alkohol och kom så småningom på obestånd. Modern dog 1816 i lungdot och efterlämnade make och fyra minderåriga söner. Påföljande år gifte fadern om sig. Han hade då köpt ett hemman i Onsala. Fredrik och hans bröder hade en orolig uppväxt och fick tidigt ta hand om sig själva. Fredrik fick plats som dräng i Landa.

Redan som barn var han en tänkare som gärna lyssnade på församlingens präster. Vid 18 års ålder tog han hyra och gick till sjöss.

En vändpunkt

Fredrik rymde från ett svenskt fartyg och blev sjöman på amerikanska båtar. Vid en otäck storm hamnade han i sjönöd och efter att ha svävat i livsfara blev han en sökare. I New York tog han kontakt med "The mariners church". Kyrkans metodistpastor gjorde ett starkt intryck på Nilsson.

Hösten 1839 seglade han över till sitt fosterland, driven av längtan att förkunna Kristus för sina närmaste. Han blev snart engagerad i ett omfattande missionsarbete. I Jönköping i juli 1840 sammanträffade han med metodist- och nykterhetspredikanten George Scott som bland annat tog honom med till Stockholm. Vid ett besök i Amerika berättade sedan Scott om Nilsson och hans arbete med böne- och nykterhetsmöten. Detta resulterade i att Nilsson anställdes av "American seamen's friend society" som sjömansmissionär i Göteborg. Han blev också ombud för "Brittish and foreign bible society" för bibelspridning. Han arbetade träget både bland sjöfolket och med möten inåt land. Han

fick vara med om hela grupper omvändelse, bildandet av söndagsskolor och nykterhetsföreningar. 1945 gifte han sig med Sofia Ulrika Olsson från Göteborg. Uppgifter tyder på att hon ägnade sig åt skolverksamhet.

Blev baptist

Nilsson läste flitigt sin bibel och han ifrågasatte en del gängse förhållanden. Bland annat började han studera dopfrågan. Den välkände amerikanske baptistpredikanten Gustaf Wilhelm Schröder kom till Göteborg i juni 1845 och sammanträffade då med F O Nilsson. Schröder förmedlade brevkontakt mellan Nilsson och baptistpastorn J P Oncken i Hamburg. Efter två års hård inre strid var Nilsson övertygad om att barndopet var människornas påfund. Han reste till Hamburg och blev döpt i floden Elbe den 1 augusti 1847.

Efter återkomsten till Sverige ställdes han inför valet att utvandra till Amerika eller att missionera baptism i Sverige med stora risker. Nilssons hustru hade kommit till samma övertygelse. De valde att stanna i Sverige och bekänna sin tro. Nilsson fortsatte att tala till folk så snart någon ville höra på. Många människor – bland dem flera släktingar – kom också till övertygelse om de troendes dop. Efter drygt ett års predikande var det några personer som ville bli döpta. J P Oncken i Hamburg sände A P Förster från Köpenhamn till Vällersvik för att förrätta dopet.

I ett brev till en engelsk tidskrift - daterat Köpenhamn den 25 september 1848 - skildrar Förster sina upplevelser enligt följande:

”... Jag lämnade Köpenhamn söndagen den 17 september på eftermiddagen och anlände till Göteborg följande dag. ... I Göteborg fanns det tre personer som önskade bli döpta och på ett avstånd av 30 á 40 engelska mil från Göteborg fanns det landsbor som uttryckt samma önskan, ifall en broder skulle komma.

Vi tvekade först, huruvida vi skulle skriva till dem och bedja dem komma till Göteborg, eller om vi skulle besöka dem, båda alternativen voro förenade med svårigheter. Vi önskade icke väcka vare sig folkets eller prästerskapets uppmärksamhet. Slutligen bestämde vi oss för att besöka dem. Broder Nilsson hade en båt. Och vi trodde vi kunde segla dit, vadan vi lämnade Göteborg på onsdagsmorgonen omkring kl halv 8, men då det blev fullkomligt vindstilla, nödgades vi ro hela vägen och kommo därför icke fram förrän kl 1 på natten. Därvid råkade jag vricka vänstra foten, och jag kan fortfarande endast med svårighet röra den.

Omkring kl 2 på natten kommo vi fram till ett hus, där en av de dopsinnade bor. Han önskade bli döpt, men då han var mycket sjuk och ur stånd att lämna sin bädd, så kunde det icke ske nu. Sedan vi erhållit någon förfriskning och vilat oss något litet samt samtalat med några personer begåvo vi oss vidare. Under torsdagen samtalade vi med några som önskade bli döpta. Sedan

Minnesstenen efter första dopet i Vällersvik.

Foto: Kerstin Löfgren

bestämde vi platsen för dopförrättningen, som skulle hållas på aftonen. Där voro inalles åtta dopkandidater, fem män och tre kvinnor. Två av dem voro bröder till F O Nilsson, och en av kvinnorna var Nilssons hustru. De som bo i Göteborg hade gjort oss sällskap dit.

När aftonen kom gingo vi ned till sjöstranden, men när vi kommo dit, drogo sig tre av dopkandidaterna tillbaka, två utan tvivel av människofruktan och den tredje, som jag tror, av fruktan för vattnet. Till en av dem, en skollärare, hade jag sagt att han knappast efter sitt dop kunde fortsätta att undervisa i kyrkans katekes, och till den andra, en kvinna, att hon som baptist icke borde låta döpa sitt barn. Den tredje drog sig tillbaka, när hon nära nog stigit ned i vattnet med sin ena fot. Endast fem blev döpta, men detta är blott början i Sverige. Jag hoppas och tror, att denna Herrens lilla planta snart skall växa upp och bli lik Libanons cedrar.

Efter dopet återvände vi glada till ett hus, som tillhörde en av bröderna. Jag talade till dem om de ting, som de nu hade att iakttaga. Sedan firade vi Herrens nattvard, och därefter utsågs broder Nilsson att som diakon taga vård om den lilla församlingen. Sedan vi slutat akten omkring kl 1 på natten spände en av bröderna sin häst för vagnen, och sedan vi tagit avsked av bröderna, reste vi. Vi åkte hela natten, och omkring kl 10 f m kommo vi fram till Göteborg. Sedan jag ordnat med passet och sovit omkring en timme, steg jag efter midnatten ombord på ångbåten. ...

Jag gladdes mycket över dessa kära bröder, och jag blev både överraskad och uppmuntrad av att finna dem äga en så stor kunskap i den heliga skrift. De äro mycket begåvade, icke minst när det gäller bönen. ...”

De som döptes var förutom F O Nilssons hustru Sofi Ulrika, hans två bröder Sven Kristian och Berndt Nicklas samt Anders Wång och Abraham Lindström. Församlingen växte och efter ett år betod den av 45 personer från norra Halland, Göteborg och södra Västergötland.

Platsen för samlingen efter dopförrättningen var Borekulla n:o 2 i Landa socken. Gården ägdes av bröderna Nilsson men övertogs sedermera av Berndt Nicklas Nilsson.

Misshandel och tvångsdop

Reaktionen från präster och myndigheter kom omedelbart. Fredrik Olaus Nilsson kallades till förhör inför prästerna upprepade gånger. Domkapitlet i Göteborg varnade honom för att sprida sin irrlära. Den lilla baptistförsamlingen angreps av upphetsade pöbelhopar som slog sönder Borekullastugans fönster och prästerna lät tvångsdöpa deras barn. Baptisterna straffades med så höga böter av myndigheterna att de tvingades lämna sina hem utblottade. Så här skrev Fredrik Olaus:

”Nyårsdagen 1850 var vi samlade (i Anders Anderssons hem i Berghems socken) för att tillsammans fira nattvard och bedja. På aftonen, sedan gudstjänsten slutat, omringades huset av en stor hop män, som beväpnade med påkar, klubbor, bössor, knivar etc, trängde sig in bland oss stackare och under förfärligt larm och frukansvärda eder och smädelser hotade, sparkade och slog oss. Sedan körde de mig till länsman i distriktet. Denne avsände en hel del smädliga ord till mig och gav befallning om att jag skulle föras till Häktet. Där sattes jag på kvällen i en eländig håla, där kölden var så stark, att jag var tvungen att springa fram och tillbaka hela natten på stengolvet för att icke frysa ihjäl. Men, ära vare Gud, Herren var med mig och min själ hade fullkomlig frid.”

Åtta dagar tillbringande Fredrik Olaus i häradshäktet i Skene. Celldörren finns bevarad i Minneskyrkan i Vällersvik. Ytterligare två gånger berövades Fredrik Olaus friheten och den 26 april 1850 dömdes han av Göta hovrätt till landsförvisning. Kung Oscar I avslog en nådeansökan och Sveriges förste baptist flydde till Köpenhamn. Den svenska regeringen fick ta emot en hel del kritik från bland annat Frankrikes, Tysklands och USA:s regeringar för sitt sätt att hantera baptisterna.

F O Nilsson for 1851 till Göteborg för att hämta sin hustru. Han upptäcktes av polisen som förde honom till Helsingör. Två år senare reste han till Amerika. 1860 infördes en ny lag i Sverige som tillät utträde ur Svenska kyrkan om man samtidigt inträdde i ett annat evangeliskt samfund. Samma år återvände F O Nilsson till Sverige som missionär, utsänd av en baptistförsamling i New York. I december 1860 benådades han.

Efter åtta år bestämde han sig för att åka tillbaka till Amerika. Den här gången bosatte han sig tillsammans med sin hustru i Minnesota och blev föreståndare för den svenska baptistförsamlingen där. F O Nilsson avled den 21 oktober 1881.

Det var ett högt pris Fredrik Olaus Nilsson och de första medlemmarna i den lilla baptistförsamlingen fick betala. Men det är otvivelaktigt så att de banade väg för ökad religionsfrihet i Sverige.